

Соколёнок

1/2016

январь - февраль

Пазы

КЪОБ ВАЗЛИК САБАН БИЦИДАРИЗ АДАБГЪУРАЙИ ДАГЪУСТАН РЕСПУБЛИКАЙИН ЖУРНАЛ

Шюшеханум Керимова

Шийи иис

Уъмрин рякьюъ учІври ава ялгъузди,
Ярхлариз уву гъаузра ккундайзуз,
Ихъ халра увуз ккилибгур узухъди,
БицІгандин яв шикларра гъузназуз.

Сабпи гамар, сабпи гафар, сабпи класс,
Яв бицІи хил йиз каркаъра убшуйи.
Читинуб гъич дархъузра яв сабпи дарс,
Китабар'ин му ихъ вахтра гъябгъуйи.

Шуйза гъарган багахъра, кюмек туври,
Ужубдихъан жара апІуз харжибра.
КІуйза увуз, бицІи дагъдихъди теври:
«Жили жвуван улиъ ухшар дар нивгъра».

Узхъан ярхла апІурава гъи дифар,
Гъамус яв каркаъ убшри а хилра йиз.
Гужлира гъахъну, йиз бай, му яв йирфар,
Вушра уву, бицІирси, кІваъ гъузнайиз...

Жкунн ватан Дагъустан

Ава убчІври, швушвси, дабалгну,
Цийи йис йиз уьмриъра умуд хъади!
Йифун кюкйири табиаьт а балгну,
МикІлтура гъи мяъли хъипну узухъди.

«Лизи кюкйир» дахъра йиз гъюнариин,
Йифун тупар минди-тинди тІирхура.
Магъа гъи йиз байвахтра гъабхъниз кІваин,
Начра кади лигурайи уларра...

Гъаз жин гъапІну ухъу юкІвариъ айиб?
Гъамусра адарза гъавриъ гъич шули.
Марцци гъиссназ шли апІуйи, йип, аьйиб?
Гъийин фикир айиш думуган кІулиъ!..

Уткан швушвси дабалгнайи къюрдан йигъ,
Фици гъирчру йиз байвахтнан фикрар цІигъ?

Ииз бализ

Ухди гъитѿибху мани хъад,
Ици ниарра чан хъади.
Нирихъ хъимдар сесерра шад,
Тупар-вичар дахъну багъдиъ.

Алахъура гъарариин
Шли-вуш гъизилин тикйирра.
Хури аза хъана кѿваин
Гъизилин вахт ихъ уъмринра.

Урчѿубпи класс. Лигбар гъюдли,
Кѿваъ абхъу гъисс. Гафар сессуз.
Йисар'инди, шлиз агъяйи,
Уву дярякъюр пну узуз?

Сар сарихъан гъитѿирхунхъа,
Микѿлу гъюрхнайи кѿажарси.
Гъушнушра уъмриан швнуб хъад,
Думу гъиссан вуза йисир...

Аьсру апѿура шуллугъар,
Алабхъуз ккунди йиз кѿул'ин.
Дурградар мюгъюубатнан гъагъ
Ва юкѿв улубкъу вахт ув'ин.

Ухди гъитѿибхну мани хъад,
Гъаз гъушунва юрдариз яд?

Тъулаз хулар

A vibrant watercolor-style illustration of a mountainous landscape. In the foreground, a stone house with a wooden balcony is partially obscured by lush green trees. The ground is covered with green grass and several bright blue daisies with yellow centers. In the background, rolling mountains are visible under a bright blue sky with soft, white clouds.

Ккунди азуз дивуз хулар
Уткан хяраъ,
Шадрa хьиди пашман улар,
Деъган хянаъ...

Хьиди гьарган йиз уларикк
Ккуни тепйир.
Урзидиза йиз урчларихъ
Гюрчег кюкйир...

Гъиди узухъна хялижвди
Бицли Ариф.
Яртидича мярхяриъди,
Гъубгъиган йиф.

Ккабхъарча жакъвариз дяхин,
Дарди гъайиф.
Абгидича жара ляхин,
Гъеебцлган йиф.

Уч апларча вичар, жихрар,
Хъубкъиган хъад...
Гъамцдар вуйиз фикрар магъа
Юрдарихъ яд.

Шюшеханум Агъашерифовна Керимова багарихъди Дагъустандин писателарин Союздин членди къабул гъапІну. Му ляхин ухъу дугъаз марцици кІваан мубарак апІурхъа ва, гъам творчествойиъ, гъамсана уьмриъ аьхю хъуркъуварлар ккун апІурхъа!

Тъжигмурад
Авлимуратов

Идрисдиз фици жини хазна гъибихънуш

Авгъустдин кимбу йигъар гизаф ма-
нидар вуйи. Идрис думу йигъари зи-
рекди, чав бабкан гъахъи йигъ къайд
апІуб кІваина хури, Рекс ва дидин хи-
зандихъди таниш хъувал фагъумдиъ
абхъну лицурайи.

Урхбан цІийи йис улубкъурайи.
Мансур абайи вахтназ ккимидиси
Идрисдин адашдиз, думу автобусдиъ-
ди 27-пи авгъустдиъ гъюру дупну те-
леграмма тувнайи.

Магъа урхбан цІийи йис улубкъну.
Идрис хъубпи классдиз гъушну. Ду-
гъаз, чан юлдшариз кдитру, ккуни-
къан гъядисйир духънайи. Идрисди
дустариз, сикин дарди, ярквраъ айи
Рексдикан ва дидин хизандикан кдиб-
тури шуйи. Шикларизра лигури баяр
дугъахъ дикъатниинди хъбехъуйи.
Идрисдиз чан юлдшари гизаф гъюр-
мат апІуйи. Дугъу чавра сарпирди
гъич саринкъан хатирра ккибтдайи.
Я дугъу саризкъан учв фурс, дамагъ
апІури улупудайи. Думу гъарсаб лях-
ниъ, гъарсаб йишваъ кІакІнаъ хъуз
ккунир вуйи. Классдиъ урхурайи вари

б а я р - ш у б а р и
дугъан гъюрмат
уьбхюрайи.

Урус литературайин дарснаъ
«Узу хъадан тятІилар фици гъаънуш»
кІуру темайиан сочинение бикІуз
тувнайи. Идрисди гъич саб фикир-
ра дарапІди, чав бабкан гъахъи йигъ
къайд апІбакан ва Рексдихъди та-
ниш хъубкан гъибикІнийи. Дугъу со-
чинениейиз «Йиз варитІан бахтлу
йигъар» кІул тувнийи. Ахтармиш
апІбанлан къяляхъ, дугъан сочинение
варитІан ужуб гъисаб дапІну, Мягъач-
гъала шагъриз конкурсдиз гъапІбанди
гъабхънийи. Мектебдин директо-
ри дугъан сочинениейиан сакъюдар
цІарар абйир-бабарин собрандиъ
гъурхиган, вари мюгътал гъахънийи.
Абйир-бабарра чпин веледарихъди
сабси гъацир аъяндар ва зигъимлу
бай урхбиин гизаф шад вуйи. Идрис-
дихъди саб классдиъ урхурайидариз,
иллагъки баяриз, ярквраз душну,
душван гъайванатарихъди дуствалар
ккергъуз ккун гъабхънийи.

Амма урхурайи вари баяр-шубариз, шагъриан душну, гъулаъ вая ярквраъ яшамиз хъуз мумкинвалар адайи. Мектебдиъ урхурайи баяр-шубарси дурарин абйир-бабарра шагъриъ бабкан гъахъидар вуйи, дурарин гъуларидъ фужкIара адайи. Я вари абйир-бабарихъан хъадну отпускдиз гъягъюзра шулдайи. Гизаф абйир-бабариз чпин отпуск гъюлин багарихъ адапIуз ккундийи.

Идрис хъпариз урхурайи. Мектебдин дарсарин китабарилан алдабхъган, Идриси гизаф китабар урхурайи, думу спортдиинра эллешмиш духънайи. Гъар йигъан гвачIнинган

ухди ахниккан гъудужву Идрис, гъяятдиъ айи баярихъди паркдиъ да-жаргъну, физзарядка дапIну, гъабгъу штук кучIвну, дижикIну, уъл дипIну мектебдиз гъягъюйи. Хъа хябяхъган думу пчIу атлетикайин секцияйиз гъягъюйи.

Сабсан, урхбан йисан къяляхъ, Идриси шубуб имтигъянра хъпариз туву. Саб гъяфтайин практикара ккудубкIну, Идрис адашихъди ва чучухъди Мансур абайихъна гъягъюру.

Мансур абайи, дурар гъяйиз йигъар гъисаб апIурайири, шадвалиинди автобусдин остановакйилан дурар хулаз

гъахуру. Идрисдин адашна чи шубуд йигълан хъадакнуну шагъриз гъушу.

Идрис сифте хулан гъяйванатарихъдишулу. Дугъу сяътариинди хюндихъди, марччар-цIигъарихъди, гъяйвнихъди, слихъди, хуйирихъди, миршрахъди, пеэр-уърдгарихъди гафар апIури шуйи. Гъар гвачIнинган гъяйвнинди дагрихъна жаргъну, гъяйванра учвра дижикIну, хъадакнуну гъюри шуйи.

Абайихъна дуфну дугъан къюбгъяфташулу, амма Рекс адабхъундар. Думу адарди Идрисдиз лапра тIагъру шулу. Ярквран дустарикан дугъаз варитIан гирами ва ккуни дуст Рекс вуйи. Швеъдихъдина сулахъди Идрис алахъну. Амма дурари Идрисдин юкIв архаин гъапIундар.

Саб ражну дугъу газетдиъ «Гъядиса» кIуру макъала урхуру. Душваъ саб гъулаъ жанавар марччаригъ гъярхъну, йицIубдилан зиина чарвйир гъячIаргъюбдикан, хъа марччлихънар хъуркъну тфенгар йивну саб жанавар гъабкIибдикан, къюбдизсан зийнар гъахъибдикан дибикIнайи. Я кас, фикир апIуру Идрисди чав чакди, Рексди мицибляхин дарапIур. Диди инсандиз гиран ктадапIур. Дугъан кIвак бегъем гъалабулугъ кабхъру.

Гъар йигъан Рекс алабхъуру кІури Идрис ярквраз гъягъюри гъахъну. Саб ражну ярквраз гъушур, ягъли таблиина удучІвну биноклийиан лигурайир, ликар кучІвухну таблилан исинади ахъру. Саб бязи кчІяргъу бицІи-бицІи йишвар ктарди, жандиз фукІара шулдар. Гъудужвну, палтар кутІурчвну, биноклийир гъадагъуз хил гъачІабккурриз жилккан ккичІибгънайи гажнин кьикъ рябкъюру. Думу къамкъариинди дусну, гажнихъ хъайи руг мина-тина апІури, думу ачухъ апІуру, ва хиларихъди марцц апІуру. Дугъан улихъ накъишари дабалгнайи уччвуб къуршин гажин дийибгъуру. Дидин яркъу кьикъ гъир улубзну хъябкънайи.

Идрисди му шлин-вуш зарафат вушул дупну, фикир апІуру. Белки шли-вуш дидиъ битІ вая скорпион ибтну хъябкъну жилиъ ивуб вушул кІури фикирра гъапІну. Саб хъуб дакъикъайиъ сикин духъну, фагъумфикир дапІну, дугъу гажин ачмиш апІуз къаст апІуру. Идрисди гажнин кьикъниин улубзнайи къир алдабгъну дидин айтІна лигуру. Дидиъ битІ, жара чІиви мутму фукІара шулдар, гъацІланзина дидиъ гъизилин манатар ва кюгъне гъизиликан дапІнайи гюрчег шей'ар ади шулу.

Идрисди биноклийир гардандиъ ирчну, гажин хлариз гъадабгъну, хулаз гъягъюру. Дугъу абайиз чаз ярквраъ жин дапІнайи хазна гъибихъубдикан мялумат тувру. Мансур абайиз Идрисди зарафат апІурайиганси шулу, Идрисди абайин улихъна дуфну къуршин гажнин кьикъ ис дапІну гъизилин манатар ва гъизилин гюрчег шей'ар адахъуру. Аба чан уларихъ хътугъри, русвагъ духъну дийигъуру. «Гъамус ухъуз гизаф пул ахъуз» – кІуру Идрисдин гафар ибарик куркІу аба, уягъ

шулу. «Гъамус аба узу увуз, адашиз, дадайиз, чуччуз гизаф багъа пешкешар апІурза. Ухъу девлетлуйир вухъа аба! Ккундуш увуз халис автомашина гъадабгъурза. Яв мулкарин сяргъятарилан машиндиъди илтІикІидива. Адашизра машин гъадабгъурхъа. Дадайиз ва чуччуз уччвудар палтар, чекмйир ва гъидкъин ургмар гъадагъурза. Узуз саб мотоцикл гъадабгъурза. Гъач детсадиъ айи бицІидариз гизаф игрушкйир гъадагъурхъа, фукъан дураар шад шуйкІан», – кІуру Идрисди.

Мансур аба дакъатниинди Идрисдихъ хъебехъну, худул варидарин гъайгъушнаъ айибдиин рази духъну, худлиз гиран кдадапІуз мажбур шулу. Абайи Идрисдиз кІуру: «Вари жиликк ккайи девлет гъюкуматдинуб ву. Девлет гъибихъуриз дидин къанна хъуб процент тувру. Думу жин гъапІуриз, дустагъ адабтІуру». Худлин гъучІубху маш гъябкъю абайи кІуру: «Къанна хъуб процента цІиб девлет дар, йиз худул. Ухъу дугъриданна гъамус девлетлу ксар вухъа. Увуз фу ккундуш, вари массу гъадабгъидихъа: машинра, мотоциклра, ва гизаф-гизаф пешкешарра!»

Абайин гафари Идрис илцифуру ва шад апІуру.

Мансур абайи райондин банкдизра, милицияйизра зенг апІуру. Хъа йигъан машиндиъди райондиан къюр милицара, газетдин мухбирра хъади гъякимар гъюру. Абана худул чпихъди райондиз гъахуз ккун шулу. Абайи чан мяишат багъна дапІну, райондиз гъягъюз рази шулдар. Гъаци гъабхъиган, гъибихъу хазна гъисаб дапІну, ебцну абайизна Идрисдиз 35 агъзур манатдилан заина тувбанди шулу. Думу ахъю пул вуйи. Дидихъ Идрисдихъан юкъуб автомашин гъадагъуз шуйи.

Газетдиан дуфнайи мухбири абайинна Идрисдин шиклар йивуру ва гьерхбар- хьерхбар апуру. Дурарин гафар вари мухбири чан блокнотдик дикпуру. Хъасин, багъалу гъагъра хъади, хялар райондиз хъдакуру.

Абайина Идрисди чпин пайназ туву пуликан 10 агъзур манат бицидарин бахчайиз тувбанди гъабхъну. Имбу пул банкдиъ дивуз йикърар апуру.

Къюд йигълан гъулаъ айи Идрисдин дустар дугъанна абайин шиклар кайи газетра хъади гъафи. Мансур абайиз газетдиъ айи шиклар гъаркъиган, учв игитси шулу. Саб шиклиъ абайина Идрисди къюридира гъизил айи гажин хъабахъ дибисну рябкъюру. Саб газет дибиржну, табагъ дапну абайи чав дахърайи марфкин кланакк ккивру. Идрисди шикларра кади макъала газетдиан адабтну, шагъриз адашдизра дадайиз хътапуру.

БицІудариз пешкеш

Йиз бицІи дустар! Циб улихънаси, ихъ машгъур шаир Гюлбика Умаровайи, Дербендин хусуси чапханайиъ, учвуз пешкеш вуди, багъри чІалниинди гъязур дапІнайи «ЧІалнан сесер» китаб адабгъна. Китабдиъ шаири гъарганси, учвуз дибикІнайи, бицІудариз хас вуйи ва дурариз бегелмиш шлу эсерар уч дапІна. Шаири чан эсерариз ихъ багъри чІалнан девлетлувал ва деринвал улупура, бабан чІалнан савкъатаринди ихъ ватандин утканвал ва такабурвал, табиаътдин гюрчегвал, ватанагълийирин инсанвал ва ихъ тарихдин гъядисйир улупура.

Гюлбика Умарова

БицІи гъяр

Жаргъну гъафири гъюлгъян,
Хъадабгъну чан гъятІнихъан,
Улупуб бицІири саб
Фу вуйкІан, баяр, яраб?

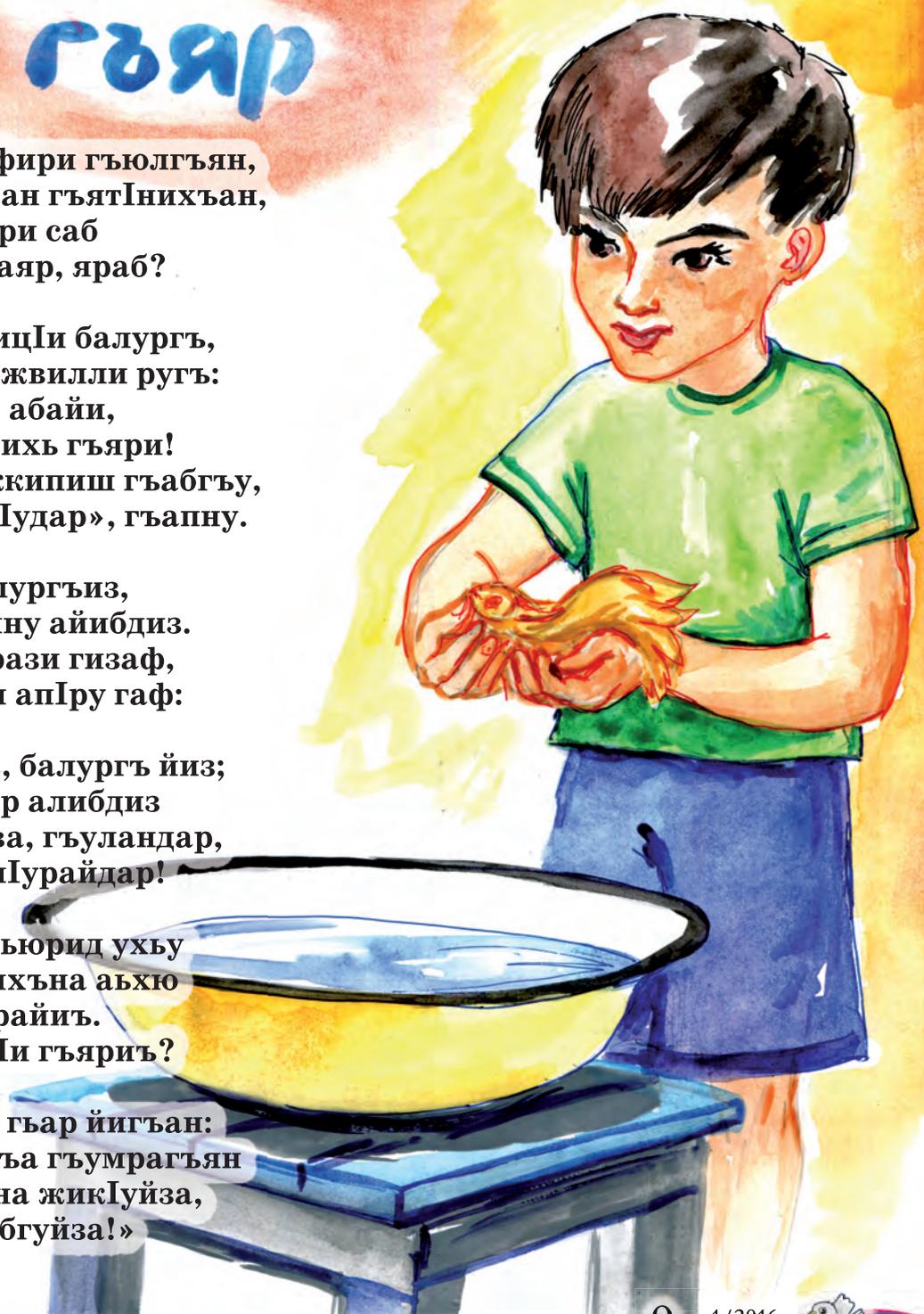
ВуйиштІан бицІи балургъ,
АлабцІнайиб жвилли ругъ:
«Тувунзухъна абайи,
Чахъна тувуб ихъ гъяри!
Эгер, штукк ккипиш гъабгъу,
Балургъ йибкІудар», гъапну.

А клигури балургъиз,
Легникк ккипну айибдиз.
Хтул духъна рази гизаф,
Уьлдюбгъюри апІру гаф:

«Йива сирнав, балургъ йиз;
Арснан палтар алибдиз
Пагъ, лигайчва, гъуландар,
Штуъ миди апІурайдар!

КкунийкІан къюрид ухъу
Каспий гъюлихъна ахъю
Адахъуз му арайиъ.
Фу айихъ бицІи гъяриъ?

ЖикІуйдахъа гъар йигъан:
Уву – штуъ, хъа гъумрагъян
Гъахъир, хъана жикІуйза,
Ва штуъ уву абгуйза!»

Ургур чвуччвун гъала

Табасарандиъ ккуни
А саб гъала гирами:
«Ургур чвуччвун му гъала
Наан дивнаш, йип, хала?»

Гъала, Хючназ гъягъруган,
Арчул хлихъди гъилигган,
Рябкъюри а тПубланси,
Табиаътдин гъизилси.

Ургур чвуччвуз айи чи,
Убхрур гюрчег халачи.
Ярхи кушари дугъан
Адабгъуй, кПур, гвар нир'ан.

Шуру, вазлин аквнаккди
Чвйириз ипПруб апПуйи.
Ургридизра чи багъри
Ккунирси, вуйи дугъри.

Гъира гъала ал йишв'ин,
Чав дивнайи дагъдиин.
Аларху къушмарихъан
Гъала бисуз гъабхъундай.

Ургур чвуччвун гъалайи
Шад апПураху вари.
Табасарандиъ ккуни
Айихъ гъала гирами.

Даттуч

Гъзилин рягърягъ али
Ва, ягъли ликар ккайи,
Гъабхънийи цIару даттуч,
Чаз ккабхъуб апIруб чки пуч.

Къюркълин цIаси гъютIубччвруб,
Фу гъипIишра адрабIруб.
Ич абайин къяранай
Убдруб, гъапIишра гъарай.

Хъял кубчIвумитIла диди,
ЧIибгнай рягърягъ улихъди,
Ккубгъру рукъсиб али кIул,
УтIубччвруси къюбиб ул.

Паплари ккеркуй икрар,
Уъйири апIуру кар.
Жилар тIурччврусдар бацар –
Чекмиир алахънайстар.

КъантIа рижв хъайи даттуч,
ЛакIамра хъайиб Агъуч:
УдубчIвиган чIатариз,
ГучI шуй вари даттариз.

Гъюрмат айи пеэрин,
ЦIиб камидар маарин.
ГъутIубччвубси къантIа рижв,
Улихъ шуйи саб рягъ йиччв.

ЧIалра аьгъайи даттлиз,
Ахсрарихъди йишв гъайиз,
«Уъ-уъ» гъапIси, къакъйирин
Жаваб шуйи пеэрин.

ПЛАСТИЛИНДИН ЁЛКА

Лазим шлу шей'ар.

1. Пласталин.
2. Кьул (доска).
3. ГарКал (стека).

1

2

3

1. Гьар жюрейин диаметр ади (1 см.-3 см.) пластилиндикан 10 гермидар (шарикар) аПин.

2. Му шарикар арКива, аьхюбдилан башламыш даПину, саб сабдиин див. ВаритІан зин кІакІ див.

3. 0,5 см.-1 см. диаметр ади гьар жюрейин ранган шарикар аПин.

4. Къюб рангнан пластилин гъибикъури ярхи тІулсиб апІин. Хъасин думу илтІибкІури спиральсиб апІин. Му гирлянда ву.

5. Гъар жюрейин рангнан пластинарикан кубикарапІин. Дурарик жара рангнан пластилиндикан тІюхъяр каъ.

6. Жю р б е ж ю р рангнан тІуларсдар (жгутар) элбежури му кубикар пешкешарси балг.

7. Хайлин рангнан пластинарик гъидикъиш, хъанара уччвудар пешкешар хъиди.

8. 1 см. диаметр ади пластилдикан шар дапІну думу чІабкІ. Хядракси дидик кІакІар каъ. Му ёлкайин кІакІнаъ ивру хяд ву.

9. Гъамус, шиклик улупнайиси, ёлка балг.

Цийи китабарин жергеичъ Тъубшубдинна гъюзимбубдин кIварнинн

Гъубшу йисан хусуси чапханйиринъ шаир Элмира Ашурбеговайин шубуб китаб чапдиан удучIвна.

Шаири гъарганси чан эсераринъ гъийин девир ва думу девринъ гъагъюрайи гъаракатар, инсандин уьмур, дугъан гъар йигъандин гъайгъушнар, инсандин чан уьмрикан вуйи гагъ аку, гагъсана гъагъи фикрар, жележегдиз вуйи аку умудар, кIван жини ва марци хиялар шаирвалин устадвалиинди улупура.

Элмира Ашурбегова 1969-пи йисан 10-пи октябриъ Хив райондин Заан Яракк гъулаъ бабкан гъахъну. Мектебдинъ урхуб ккудубкIу думу, ДГУ-йин филологияйин факультетдин бабан чIаларин отделениеинъ урхуз учIвру. Хъасин дугъу гъадму вуздинъ аспирантурара ккудубкIуру ва филологияйин илмарин кандидатвалин диссертацияра уьхюру. Циб вахтна ДГУ-йиъ дарсар кивну, Элмира Ашурбегова чан хизандихъди Дербентдиз яшаминъ хъуз гъагъюру. Гъамусди дугъу Дербентдин гуманитарный институтдин литературайин кафедрайин заведующаяди ляхин апIура. Шаир Россияйин писателарин Союздин член ву.

Шаири чан сифте эсерар гъеле мектебдинъ урхури имиди бикIуз хъюгъну... Дугъан шиърар «Октябрин акв», «Табасарандин нурар», «Табасарандин сес» газетаринъ, «Дагъустандишагъли» ва «Ппази» журналаринъ чап апIура. Хъа 1998-пи йисан «Вахтанн симар»

кIуру сатIиди вуйи гъварчнаъ шаирин эсерар Дагъгиздинъ чапнаан удучIвну. Дидхъанмина Элмира Ашурбеговайин сабдихъди саб 2007-пи йисан «Поэзияйин геренар», 2010-пи йисан «Гъибта яв кIваъ узуз йишв...», 2015-пи йисан «Гъубшубдинна гъюзимбубдин кIварнинн», урус чIалнининди «Лизи луфракан гъикая», табасаран ва украин чIаларининди «Дагълу дишагъли» китабар удучIвну.

* * *

Гергми кьулихъ деъну,
Галар аркѹри,
Укѹан афрар
Илирчури шуй бабу,

Узу гал гъябцѹган
Дуркнайи укѹари,
Бабу укѹ чѹлли апѹуй
Шубуб тѹбу;

Хъасин зиълан
Йибчну зах'ан кьилан шид,
Гал илипну,
Гъирагъ хътабтѹуй жигъригъи.

Убжурай африк
Пичран гъапгъарин шил
Кубчѹври шуйи,
Шикил гъивганси ригъин.

Йиз вазифа вуй,
Ирчри ленгерийиъ,
Афрариин
Гъебцѹ кѹаму улукуб.

Улихъ дивуз
Гъязур гъахъи берейиъ,
Хизанариз,
Афрарихъна гъачай, пуб.

Узуна бабу –
Ич кьюрид дустари
Саб улдруку
Афар гъибтрийча бабаз,

Укѹан тѹаъм
Ччимди гъабхуз гучѹри,
Штухъди гъюдли апѹуй
Бабу афар чаз.

БУЛАГЪ

Кюгъне булагъ –
Сабрин нугъат хъайи шид:
Вахтну сувагъ дапнаи шиб,
Латан шинт;
Уртим али гъвандиин
Устайин къул;
Тарихдин улар айи цалар
Ругъул.

Курмин зумзум пай апбаъ
Бува аьриф,
Шли-вуш мушвахъ гъибтнаи
Кабшнаи клиф.
Яв даргнак, каркнакси,
Кивну йиз квантлар,
Ухуруза мичли
Хядарин кватлар.

Тинаси йибхъ,
Тум али варжи,
Йишв апин,
Штухъ деуз гъебцу гаквлиин –
Фикрикк кказа,
Фу-вуш ужубна – харжиб
Гъубшубдинна
Гъюзимбубдин кварниин...

***

Уву вува, баб,
Ккиришур ккиришрар,
Йиз юкІв рибшуз хъюгърайи
БицІи вахтна;
Гъивур ккебгъру таб,
КапІуз хъюгъюр кишра,
Улупур хъпиржуз
Йиз кІван гъирагъ-гъахма.

Дидхъанмина,
Аьгъяди ва аьгъдарди,
Фукъандари йиз кІвак
КитІнийкІан гугар,
Фукъандари,
Нубатнягъра гъядарди,
Раж йивури,
Хъабалгну дидиъ рангар!

Ул ал'яв, баб,
Гъидрибтри думу цІабкуз,
Гъидритри улубхъуз
Яв иву чешне,
Гъитри
Ихтиятди дубери – алдабкуз
Тур,
Уьмри ккиврайиб
Йиз кІван ккиришнакк.

Д. Н. Мамин-Сибиряк

Студенаяйини кьюрд адапрушв

Елескайи кьаназ дерд зигури гъахънийи, амма кьюбпи ражари эвлемиш гъахъундайи: кьюбпи хизан ккебгъуз кьан вуйи. Гъаци думу ачӀниди гъузну ва хъанара яманди хюрч апӀбиин машгъул гъахъну. Ярквраъ шадди вуйи, хъа Елескара мициб уьмрихъна сарун вердиш гъахънийи. Анжагъ мушваъра дугъан кӀул'ина ахю бедбахтвал гъафну. ИлтӀикӀну думу швеьдин мугъарайилан, швеь хай кайиб вуйи, мициб швеьдин гъидкьихъ Чардындиъ хъуд агъзур манат гъазанмиш апӀбак кьабири умуд кивнайи. Швеьдихъ хюрч хъипри Елескайин сабпи раж дайи, амма му ражну дугъхъан нахшир ккабгъуз гъабхъундайи, лик ккутӀубччвну алдаку дугъ'ин швеь алабхънийи. Хъял кубчӀву швеьди Елеска бегъем гъачӀархънийи, бац йивну машра саб жвурназди хъабшнийи. Елеска чвурхури, саб гуж-балайиинди хулаз гъафнийи. Гъаддихъанмина жярягъли думу сагъ апӀури гъацӀ йис гъубшнийи; сагъди гъузнийи, амма маш гъацӀабкнийи. Гъамус дугъхъан муганайизси дерин ярквраз гъягъюз, жара хюрчабнарихъ хъуркьуз шули имдайи, — саб гафниинди, ккабгъуз даршлу бедбахтвал гъафнийи.

Чан гъулаъ сарун Елескайиз апӀруб имдайи, жарадари тувубдиинди яшамиш хъуз дугъаз ккун гъабхъундайи, ва думу чав муганайиз хюрч'ан гъабхиб масу туври гъахъи таниш алверчйирихъна Чердынъ шагъриз гъушнийи.

Белки, девлетлу алверчйири Елескайиз наанкIа саб ляхин айишв абгур. Гъабгнира ву.

– Колпайинна Печорайин багарихъ гъахьир вуна? – гьерхнийи дугъхъан алверчйири. – Душваъ Студеная нир'ин къюрд адапIрушв а, ари гъаду-шваъ гъаравул хьидива... КъюрднутIан лихидарва, гъагъ айи мярхяр къабул ва рякъ'ин апIидива, имбу вахтна ярхи йисди увуз сейир апIин. ИпIруб учу тувурчавуз, палатра, хюрчаз гъягъюз лазим шлу шей'арра – къюрд адапIрушван багарихъ яв мадар апIуз шулвухъан.

– Ярхла ву аьхир, ичв аьхювализ шюкюр ибшри... – хърагъуз хъюгъю Елеска. – Гургутум саб халкъан хъадар, хъа хъадну дина затра гъягъюз шулдар.

– Думу яв буржи ву; увуз ккуниганси апIин: хулаъ гашлу йикIуруш, даршсан къюрд адапIрушваъ хузайинси яшамш шулуш...

Фикир гъапIну Елескайи ва рази гъахъну, хъа алверчйири дугъаз анжагъ сад йисантIан алабхъру палатра, лазим вуйи шейъра хътапIундайи. Хъасин Елескайи вари лазим вуйиб чав гъидису балугъар ясана хюрч'ан гъабхиб масу туври гъазанмиш гъапIу пулихъ гъадабгъури гъахъну. Гъаци думу ярквраъ яшамш шулайи. Йисар гъягъюрайи. Елеска къаби гъахънийи, дугъаз сабдихъан гучIурайи: йикIру вахт гъафиган, думу накъвдик киврукъан хъидар.

Аьраба гъюру вахт улубкъайиз, нирар уягъ хъайиз, къабир сабшвнубан хюрчаз гъягъюз хъуркънийи. Рябчикар (ранган гъушар) ухди хъуркънайи, дурариз йивузра шуйи, гъаз гъапиш манишнаъ дурар гъацира йихуйи. Мярхяр жюре аьрабйирин буйругъчийи гъарган къабирихъан аьхю аьшкъниинди рябчикар гъадагъуйи, гъаз гъапиш муйишвариъужударлизи рябчикар шуйи, дурар къаназ чIурра шулдайи, хъа асасубра гъадму вуйи аьхир, гъаз гъапиш Студеная нир'ин гъийиху рябчикар Париждизкъан ру-

къуйи. Алверчйири дурар Чердындиъ гъадагъуйи, хъасин Москвайиз хътауйи, хъа Москвайиан рябчикар аьхю партьириинди сьргъятарилантина гъауйи.

Къабириз чан гъазмайихъан къаб киломерт манзилнаъ айи гъарсаб гъар аьгъайи ва хъаднумиди рябчикари мукъар апIурайишвар дугъу улам-

накк гъитуйи. Адау чиркквар фила хъркъруш, дурар швнуб аш, дугъаз кІваъланди аьгъяйи, амма дугъу дурарикан чаз сабкъан гъитдайи, фицики рябчикар багъади иша гъауз шуйи, ва дугъу дурарихъ чаз варитІан багъа шейъ – гъирмйир ва барут – гъадагъури гъахъну. Му ражари аьдатнан дарубкъан ужуб хюрч гъабхънийи, къабири аьраба гъяйиз сумчІур жут рябчикар гъязур дапІнайи, амма дугъаз сабдихъан гучІурайи: манишин аьхъну йифар ерцІбахъан. Мициб манишин Студенаяйиин цІарудитІан шулдайи, амма хъуз мумкин вуйи.

– Магъа сарун ухъуз сурсат уч гъапІунхъа, – гъарган инсандихъдиси гафар апІури, къабири ху гъавриъ тІапІрайи. – Хъа уьл хъади аьраба Печорайихъна хъубкъайиз, ухъуз ипІрубра гъязур апІидихъа... Асасуб – шлубкъан гизаф къил абгуб ву. Эгер

ухъуз къил айиш, Чердындиъ ухъутІан девлетлудар фуужкІа шулдайи.

«Агъ, къил айиш – яшайиш ваъ, женнет вуйи», – гъарган кІури шуйи къабири. Гъамус дугъу балугъар чазтІан дисурадайи, имбудар ерцуйи, хъа къил кдарди гъеебцу балугъиз фу къимат ахъа? Хъа къил айиш, дугъу балугъ къилзи апІуйи, печорин гъясилчйириси, дициб балугъихъ гъамустІан къюб ражари артухъди гъазанмиш апІуйи. Амма къил багъаб вуйи, хъа думу саб къаб пудкъан лазим вуйи, – дидихъ тувуз думукъан пул гъапІруб вухъа, саб гуж-балайиинди алабхърубдиз ва ипІрубдиз гъубкІритІан адруган? Хъадну хюрчаъ мерш гъабкІиган, къабири асасди гъяйифар зигуйи: таза йикк ухди чІур шулу, – къюд йигъан дипІну, имбуб – гатІабхъ! Гъеебцу йикк кІакІулсиб шулу.

Студеная нирра уягъ хъуз хъубгъна. Дагъдин мичли штуз къаназ миркк йивурдар, хъасин варишварин миркк назук шулу. Штун кѳлар жил'ан ахмиш шулайидар ву. Гъамус къабири рябчикарси миркклиъ гъитуз шлу таза балугъра уч апѳурайи. Гъайиф, вахт цѳитѳан имдар. Лигарва, сад йигъан аьрабара хъубкъди.

– Багарихъди, Музгарко, ухъуз ипѳруб гъиди...

Дюзди кѳуруш, къабирин хю гъеле мирккар йивайиз къит дубхънайи, ва дугъу сурелин хюйик гъярягъю гъеерцу балугъар кахъри, мадар апѳурайи. Уъл хътарди анжагъ балугъ ясана йикк ипѳуз шулдаи. Шубуд йигълан гъаци абѳуру, хъасин ушвниъкъан ивидарва. Гъелбетда, бязи халкъари анжагъ балугътѳан ипѳурадар, хъа дурар гъаци вердиш ву аьхир, хъа урус касдихъан дурарихъанси уъл хътарди шулдар.

Аьраба хабарра адарди хъубкънийи. Йишв вуйи, къабир даахнайи. Аьрабайин чѳикърикъар ва инсандин сесер гъахъи:

– Гъей, къаби аба, чѳивиди имива?..

Хялар къабул апѳин... Дярякъди хайлин вахт вуйихъ.

Къабир варитѳан чпи ккилигури айи, багъалу хялар гъюб улккан дебту Музгаркойин мюгътал духънайи. Хуйи гъарган дурар гъюб гъисс апѳуйи, гъятта аьраба ярхлаъ имиди, хъа гъамус дидиз гъеебхъникъан дар. Думу гъайвнарихъ хъебгуз гъятта кючейиздикъан удубчѳундаи, хъа нач кадиси, сес дарапѳди эйсийин тахтайикк кѳул ккубччвну, жин гъабхънийи.

– Музгарко, уву фикрихъ хъмива! – мюгътал гъахъи къабир. – Аьраба гъюрайиваликан хабар гъабхъундарвуз... Агъ, ужу дар!..

Ху тахтайиккан ккудубчѳвну, эйсийин хилиз мелз йивну, хъанара жин гъабхъи: диди чак тахсир кайиб гъисс апѳурайи.

– Эгъ, къаби гъабхъунву: ниъ гъюри имдарвуз, – пашманди гъапи къабири. – Гагул ибазра зяифдитѳан ебхъури имдар.

Давам гъюру номериъ
Таржума гъанѳур С. Кюребегова.

Учухъна хялижв духъна

Аьзиз бицѣи дустар! Гъи учу журналиъ ихъ писатель Аьбдулмажид Рашидовдин «Мурадхан фици бюркью гъахънуш» кѣуру ихтилат туврача. Писатели му ихтилатдиъ инсанари чпин уьмриъ дапѣну ккунди адру, гъарсар касдин уьмриз хатѣалу ляхнарикан ва хасиятнан лишнарикан бикѣура. Гъелбетда, мицдар чѣуру ляхнар ва хасиятнан лишнар инсанди сабпну арайиз адагъурайидар дар. Думу ляхнарихъ ахъю паяр гъеле жигъилдимиди, бязидар бицѣидимиди хъюгъра. Гъаддиз, ухъу ихъ литературайиъ мицдар образар улупури, дурар тѣанкъид апѣури, жигъил насил чѣуру ниятарихъан ва хияларихъан азад дапѣну ккунду.

Эсер урхруган, учвуз вардариз аьгъю хъибдичвуз, фицдар инсандин хасиятарикан ва нукъсанваларикан писатели ухъуз ктибтураш, фици думу хасиятнан чѣуру лишнар дугъу чан эсериъ танкъид апѣураш.

Абдулмажид РАШИДОВ

Мурадхан фици бюркью гъахънуш

Уягъ гъахъи Мурадхан цѣибди ришвуз хъюгъю. Мугъаз тмуну гъвал' инди дахъуз ккун гъабхъи. Амма ккуртар, фицдар - вуш къяр-чарстарихъ хъахъну, мугъхъан ккидирцуз гъабхъдар.

Ахълушнаан жандакра гукѣни дубхънайи Мурадхандиз, учв хулаъ чан ахникк ваъ, хъа фициб-вуш жара йишвахъ дахънайибси гъабхъи. Хилар минди-тинди гъачѣаркку, учв ахнин дахъну аш-адарш, ахтармиш гъапѣу. «Узу ярквраъ жилин дахъну аш кѣурза», фикир гъилибху Мурадхандин. Гъадму фикри думу сабпну бегъемди уягъ гъапѣу, ва, улар тѣаъну, минди-тинди лигуз хъюгъю. Амма улариъ рябкъруб фукѣара адайи. Мучѣушин, къирси кѣару мучѣушин...

«Узу наан ярквраъ а, гъаз узу мушваъ дахъна?» – гъаму суал чав чаз туврайи Мурадхандиз уларихъишв кѣаруди вуйивали, чаз фукѣара дрябкърайивали лапра ахъю гучѣ тувнийи. «Гъаз дюн'я мицикъан мучѣуди

ву? Белки, йишв вушул, гъаддиз узуз рябкьюрира адаршул? – Му чан улар тїршуз, завуздї, минди-тинди лигуз хьюгьюрю. Амма рябкьюруб фукїара адайи. – Хъа йишвнурa, жїзби вушра, рябкьюну ккун-даринхъа?»

Мурадхандин кїул тїуб-кїурайиси айи. Жандакра, шаку гурдси, амансуз дубхънайи.

«Узуз накъ гизаф гъабхъну-кїана» – фикир гъапїу Мурадханди. Улхъан йигъан му сумчриъ гъахъну. Сумчриан гьюрайи Мурадхандинхъ таниш жигъилар хъахъру. Дурар шагъриан гьюрайидар вуйи. Сар гьюлажви, тмунур жара гьюл'ан, хъанара ярхлаз душну ккунир вуйи. Дурарихъдира гъабхъну. Хъа наши дурар?

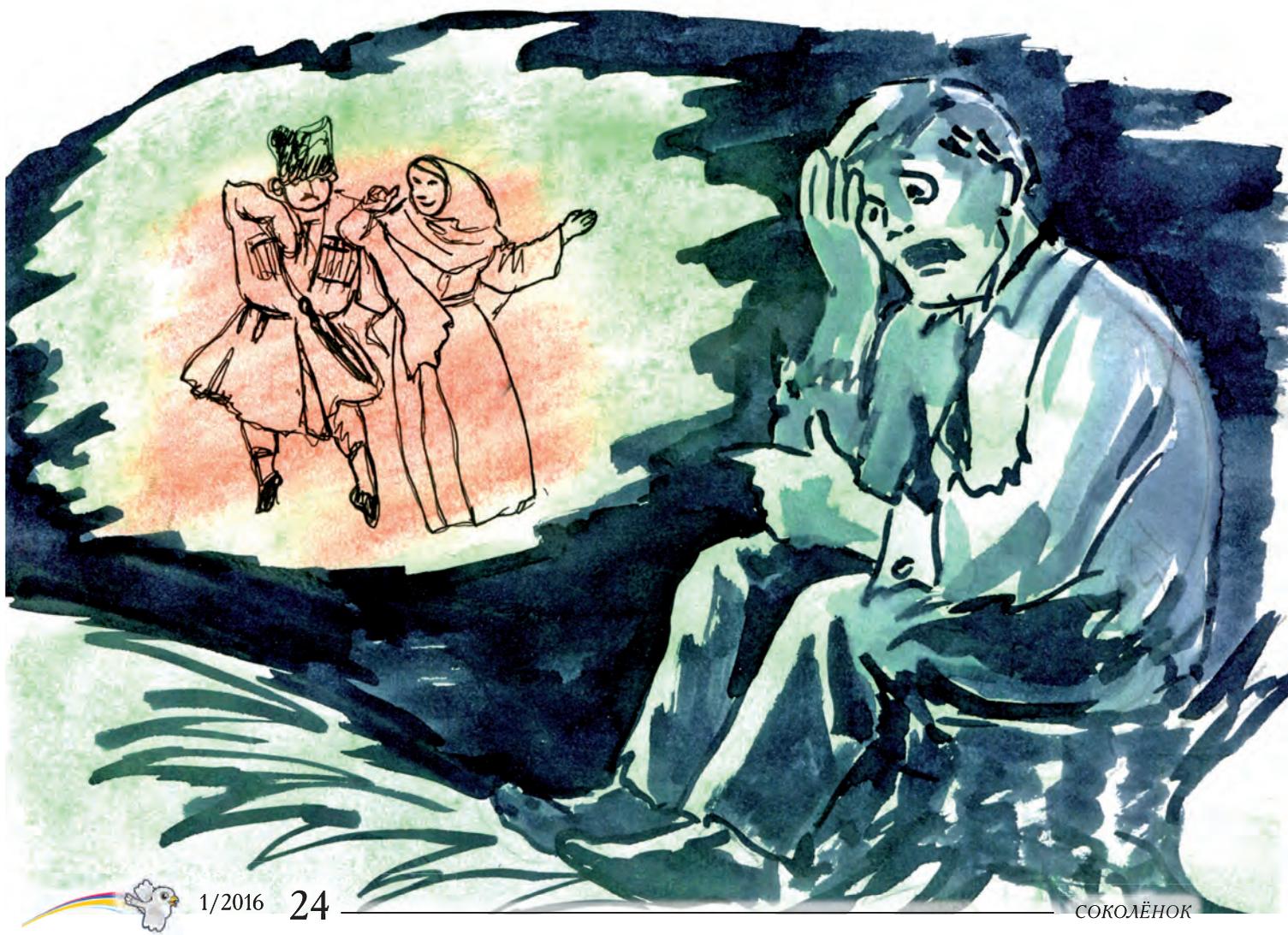
– Мягъмуд! Велихан! – дїхар гъапїу Мурадханди. Амма жаваб туврур гъахъдар. Улариз дярябкьюрайи Мурадхандин гъалабалугъ артухъ-артухъ шулайи. «Накъ, – фикир апїурайи дугью, – узу гизаф самопал арагъи гьюбхъунза. Гъадди узу бюркью гъапїну хъиди. Самопал ичкийи адмїир бюркью апїбан дюшюшар цїиб айинхъа? Самопалиан мушваъ сар бюркью гъахъну, тушваъ швнурсар агьюламиш духъну гъакїну кїури, кми-кмиди телевизориан кїури, газатарї бикїури адаринхъа? Яраб узура бюркью гъахънукїана? Узу чїивидикъана гьюзуб!» – гъагъиди ухът алдабхъну, Мурадхан гьудужву. Хиларихъди абгури, думу ккуру гъарин къаблїхъан хъчїиху. Хъанара, улар тїршури, минди-тинди, завуздї лигуру. «Узу гьюлан багарихъ хъаш, йишв

вуш, йигъ вуш, гъулан кючйиритъ айи акваркъан рякьюйиш, аьгью хьибдийзуз. Ич гъулан багарихъан гизаф жара гъуларра рякьюру, аьхир. ЯкьинтІан, узу бюркью гъахъну!» – гъаму фикри Мурадхан бегъемди ккагъу. Ликар амансуз духъну, думу жилиин деу шархъликк хилар ккудукъну, фикрарикк ккахъу. – Узу хулаз фици гъягъюру? Бюркью касди, гъуландирихъна, ички дубхъну бюркью гъахъунза кІури, маш фици гъядябгъюза? – Марадханди гъамус ички убхърувалиин учв швумал хъуб гъис гъапІу. – Абдал, – кІурайи дугъу чав чаз, – гъарган ебхъури адайин узуз: самопал ички мубхъанай. Магъа натижа. Абдлиз дарман айиб дар, кІура. Узузра дарман гъибихъундар. Бюркьюди жилиин фици дуламиш хъуза? Абдал! Абдал! – мугъу чан кІул убчвуз хъюгъру. Гъадму вахтна мугъу чан кІул'ин шапка илимдруб гъис гъапІу. Хъа ликариин алахърудар? ЦІийи туфлйирра илимдар. Хилар

ликарихъинди гъачІарккуру. Носкйир дьачІяргъна, ликарин кІанар гъяцІли духъна. «Гъаддиз йиз ликар иццури а гъа! Зазарра арсна. Узу мина фици, наънан гъафну? Наан а узу?..»

Мурадхандиз ижмишнаан папрус зигуз ккун гъабхъи. «Пагъ, узухъ килбит хъади ккунду! Ари гъамус, килбитин къал кабхъну, лигидиза узуз рякьюруш!» – Мурадхан сабпну гъялак шулу ва чан жибар ригъуз хъюгъру. Шалврин жибар, иццурайи даждин ибарси, чІатинди итІигъну, исизди кирхнайи. Дурариъ фукІара адайи. Хъа курткайин жибар дарагънайи папрусари ацІнайи. «Узу, гъулаз гъюрайири, хъуб пачка папрусар гъадагънайза. Пачкйир сабра сагъди имдар, хъа папрусар ими. Му фу ляхин ву?» – мюгътал шулу Мурадхан ва дугъу жибариъ килбит абгувал давам апІуру. Магъа дарагънайи папрусаригъ килбтин къутира бихъуру. Хъа думу ичІиб вуйи. «Ваъ, ваъ! – гъялак духънайи Мурадхан. – Килбтин къа-

ларра жибдиъ духъну ккунду!» Жибар ригъуру, ригъуру, аьхирки, мугъаз саб къал бихъуру. Дума, хъудубшвну, гъацI дубхънайиб вуйи. Мурадхандик гъалабулугъ кабхънайи. «Гъамус, гъаму къал килбтин къутдикан ктатиган, узуз, узу бюркю гъахънуш, гъахъндарш, аьгъю хъибди», – фикир гъапIу дугъу.

Мурадхан, папрус кIвантIаригъ гъивну, хъайи - хъадру къал килбтин къутдикан ктатуз гъазур шулу. «Я Аллагъ, – ккарагуру Мурадхан Аллагъдиз, – саб якъ садакъади бисурза, йиз уларин акв, эгер дубгнаш, къяляхъ апIина. Гъийихъантина ички дурубхъуз, ички айи путурка хиликъкъана дибрисуз ху апIурза. Я Аллагъ, узу бюркю мапIана! Узу йиз баб, гага, йиз хпир ва веледар, аку дюн'я рякъювалихъ мягърум мапIана! – кIури, Мурадханди килбтин къутдикан къал ктату. Дидик цIа кчIибгу. Думу цIа, дидин акв гъябкъю Мурадхандин кIваан разивалин гъарай тадабхъу. ЦIа ктIубшвайиз, Мурадханди дишлади чан папрус кабхъу. Гъамус чан юкIв хайлин фаракъат гъабхъи Мурадхан, жилин деъну, папрус зигуз хъюгъру. Саб, къюб, шубуб папрус, сабдихъди-саб, сабдихъди-саб... Гъамус Мурадхандиз дерд кайиб фукIара имдаи. «Баладар, – фикир апIурайи дугъу, – йишв вушра, мучIуди вушра, туфл-йир дургнушра, шалвар айтIланди алабхъну ашра, узу гъаму ярквраъ ашра – вари баладар, асасуб, йиз уларин акв дубгундар, узу бюркю гъахъндар».

Гъамус Мурадхандиз учв ярквраъ дахънайиб ва вахт йишвандинуб вуйиб якъинтIан аьгъю гъабхънайи. Гъамус, дугъу, учв наан аш, накъ, фикриъ имиди, чав фициб рякъ ккадапIнуш, кIваин апIуз хъюгъю.

Сифте му исизди гъуларикан сабдиъ сумчриъ гъахъну. Душваъ саб хайлинси арагъи гъубхъну. Вариди кIуйи аьхир, думу самопал ву. Хъасин думу чан хялижвиву, чан дустарра хъади, «марцци ички убхъуз гъягъюрхъа»,

кIури, чахъна хъади гъушнийи. Душваъ фукъан ички гъубхънуш, Мурадхандин кIваин илимдаи. Анжагъ саб вахтна учв Хючнаъ «Жигули-йиан» эдеувал кIваинди ими. Хючнаъ саб тукандиан дугъу чаз хъуб пачка папрусарра гъадагъуру, хъасин, хъабяхъган гъюру автобусдиз ккилигури, рякъюхъ дийигъуру. Автобус гъафнийи ва Мурадхан дидиъ эънийи. Хъа автобус Мурадхан яшамиш шулайи гъулаз ваъ, хъа гъунши гъулаз гъябгъруб вуйи. Душв'антинара дугъаз чпин гъулаз саб-къюб сьаьтдин рякъ имийи. Автобусдиъ Мурадхан хуррам жакъвси айи. Думу, зарафатар апIури, вардарик ктукъури, жарадар дугъакра ктукъури айи. Автобусдиъ Мурадхандин гъулажви Мягъмудра, гъунши гъул'ан вуйи Велиханра айи.

Автобусдиан удучIву Мурадхан дурари дишлади хилхъан гъидису ва чпихъди шлихъна - вуш хъади гъушу. Хуларин эйси дурариз лап ужуди танишур ва дурариз ккилигури айирсир вуйи. Чаз гъяркъюбси, дугъу дурар хулазди хъади гъушу. Дугъу дишлади чан хпирихъди хялар айи хулазди ипIруб хуз гъиту.

Давам гъюру номериъ.

Соколёнок Плази

1/2016

январь - февраль

Иллюстрированный детский журнал.
Издается один раз в два месяца.

Учредитель:
Правительство Республики Дагестан.

Журнал зарегистрирован федеральной
службой по надзору в сфере связи и мас-
совых коммуникаций.
Регистр.номер ПИ №ТУ5-0017 от 21 мая
2009 г.

Издается с января 1990 г.

Главный редактор
Мурад Ахмедов

Редколлегия:
А.Исмаилов (зам. гл.редактора)
Т.Зургалова (ответ. секретарь)
Ф.Султанова (редактор выпуска)
П.Асланов
Г.Омарова
Ш.Шахмарданов
С.Кюребегова
А.Абдурахманов
Э.Ашурбекова

Худ. редактор З. Даганов
Тех.редактор Т. Лузина
Художник номера А. Самарская
Оформление обложки А. Качаев

Выход в свет 23.03.2016 г.
Тираж 304 экз.
Заказ № 189

Типография: ООО «Издательство «Феникс пресс».
Адрес типографии: 367018, РД г. Махачкала,
ул. Петра I, 61.

Редакция и издатель: Государственное
бюджетное учреждение Республики
Дагестан «Редакция республиканских
литературных журналов «Соколенок» и
«Литературный Дагестан».

Адрес редакции и издателя: 367025,
РД, г. Махачкала, ул. Даниялова, 55.

Табасаранский язык.
Индекс: на год - 31170,
на полугодие - 78433.

Цена свободная.